Türk Kültürü ve **Hacı Bektaş Velî** Araştırma Dergisi,
Yaz-Haziran 2026, Sayı 118, 241-256

Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International
(CC BY-NC 4.0)

MAKALE ARTICLE
ISSN: 1306-8253 eISSN: 2147-9895
Geliş Tarihi/Received: 31 Temmuz 2025
Kabul Tarihi/Accepted: 11 Kasım 2025
https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1754421

PİR SULTAN ABDAL'IN ŞİİRLERİNDE RUH GÖÇÜ

TRANSMİGRATİON OF SOUL IN THE POEMS OF PIR SULTAN ABDAL

Tuğrul BALABAN*
Sorumlu Yazar

Öz

Bu çalışma, 16. yüzyıl Alevi-Bektaşi şairi Pir Sultan Abdal'ın eserlerinde yer alan hulul, tenasüh ve tecsim kavramlarının özgün anlamlarını ve şiirsel ifade biçimlerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Anadolu'nun kendine özgü sosyo-kültürel ve tarihsel koşullarında şekillenmiş olan Alevilik düşüncesi, varlığın özü ve ruhun doğası hakkındaki anlayışlarıyla İslam'ın resmi yorumlarından önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Alevi şiiri, ontolojik bir gerçeklikten ziyade epistemolojik bir anlayışı temsil etmekte ve bu bakış açısıyla İslami düşüncenin alternatif bir okuma biçimini sunmaktadır.

Geleneğin edebi boyutunu oluşturan nefes, deyiş ve şiirlerde, varlık anlayışı, insanın kozmik konumu ve ilahi olanla mistik ilişkisi sıklıkla işlenen ana temalar arasında yer almaktadır. Alevi-Bektaşi inanç sistemi içinde ruhun varlığı ve ebedi seyri gerek tasavvufi gerek felsefi boyutlarıyla merkezi bir önem taşımaktadır.

Araştırma, hulûlün ilahi cevherin insan bedeninde tecellisi, tenasühün ruhun döngüsel yolculuğu ve tecsimin ise form değiştirme yoluyla ilahi tezahürler olarak yorumlandığını ortaya koymaktadır. Tenasüh özellikle ruhun ebediyeti, manevi birlik ve sürekli tekâmül ekseninde, klasik reenkarnasyon anlayışından farklı şekilde, Hakikat-i Muhammediye etrafında şekillenen tasavvufi bir süreç olarak sunulur.

Çalışma, Alevi-Bektaşi şiirinin geleneksel İslam teolojisinden farklılaşan bu kavramları, kendi iç dinamikleri ve tarihsel bağlamı çerçevesinde değerlendirmenin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, bu kavramların sadece teolojik öğretiler değil, aynı zamanda Alevi kozmolojisinin ve insan-ı kâmil idealinin temel bileşenleri olduğu sonucuna varılmıştır. Alevi-Bektaşi inanç sistemi içinde ruhun varlığı ve seyri gerek tasavvufi gerek felsefi boyutlarıyla önemli bir yer tutmaktadır. Bu düşünme sistemi içerisinde kavramlar bazen açık bazen örtülü biçimde kendini gösterir. Ruhun döngüsel yolculuğu tecelli, devriye, don değiştirme metaforları ile şiire konu edilir.

Bu araştırmada, hulûl, tenasüh ve tecsim kavramlarının çeşitli boyutları Alevi-Bektaşi geleneğinin kendi iç dinamikleri çerçevesinde, tasavvufi ve felsefi bakış açısıyla hermenötik yöntemle ele alınmıştır. Doküman analizi ve semiyotik yöntem (gösteren, gösterilen ve yorum) kullanılarak geleneksel uygulamaların dayandığı anlam ilişkileri ve çağrışım değerleri çözümlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Alevi-Bektaşi, Pir Sultan Abdal, Hulûl, Tenasüh, Tecsim

---

İnceleme Makalesi / Künye: BALABAN, Tuğrul. "Pir Sultan Abdal'ın Şiirlerinde Ruh Göçü". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 118 (Haziran 2026), s. 241-256. https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1754421

* Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sinop/Türkiye, E-posta: tbalaban@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2975-9347

Abstract

This study aims to examine the original meanings and poetic expressions of the concepts of incarnation, reincarnation, and metamorphosis in the works of the 16th-century Alevi-Bektashi poet Pir Sultan Abdal.

The Alevism ideology, shaped by Anatolia's unique socio-cultural and historical conditions, significantly differs from the official interpretations of Islam with its understanding of the essence of existence and the nature of the soul. Alevi poetry represents an epistemological understanding rather than an ontological reality, and with this perspective, it presents an alternative way of reading Islamic thought.

In the religious poems, sayings (Deyişler), and poems that constitute the literary dimension of the tradition, the understanding of existence, the cosmic position of human beings, and their mystical relationship with the divine are among the main themes frequently addressed. Within the Alevi-Bektashi belief system, the existence and eternal course of the soul are of central importance in both mystical and philosophical dimensions.

The research reveals that incarnation is interpreted as the manifestation of the divine essence in the human body, Reincarnation as the cyclical journey of the soul, and Metamorphosis as divine manifestations through transformation. Reincarnation, in particular, is presented as a mystical process shaped around the Truth of Muhammad, differently from the classical understanding of reincarnation, on the axis of the soul's eternity, spiritual unity, and continuous evolution.

The study emphasizes the importance of evaluating these concepts, which differentiate Alevi-Bektashi poetry from traditional Islamic theology, within its own internal dynamics and historical context. Furthermore, it concludes that these concepts are not only theological doctrines but also fundamental components of Alevi cosmology and the ideal of the perfect human (insan-ı Kâmil). Within the Alevi-Bektashi belief system, the existence and course of the soul hold an important place in both mystical and philosophical dimensions. Within this system of thought, concepts manifest themselves sometimes explicitly and sometimes implicitly. The cyclical journey of the soul is the subject of poetry with metaphors of manifestation, devriye, and transformation.

In this research, various dimensions of the concepts of incarnation, Reincarnation, and Metamorphosis are discussed with a hermeneutic method from a mystical and philosophical perspective within the internal dynamics of the Alevi-Bektashi tradition. By using document analysis and the semiotic method (signifier, signified, and interpretation), the meaning relationships and association values underlying traditional practices have been tried to be analyzed.

Key Words: Alevi-Bektashi, Pir Sultan Abdal, Incarnation, Reincarnation, Metamorphosis

Giriş

Sosyal bilimlerde kavramların tek yönü ile tanımlanması çoğu zaman hatalara sebebiyet verir. Özellikle kültür başlığı altında ele alınan bir hipotezde kavramın katmanlı yapısı, dinamik karakteri ve bağlamsal değişkenliği geniş bir çerçevede ve coğrafyada ortak kabul görecek bir sonuca ulaşılmasını zorlaştırır. Yakın bölgelerde aynı kültür ve inanç zeminine bağlı topluluklar arasında dahi farklı ve hatta bazen zıt fikirlere rastlanması kültürel olguların homojen ve tekdüze olmadığını göstermektedir. Aynı kapsamda ele alınan benzer kültür ve inanç evrenine sahip topluluklar arasındaki etkileşimin, indirgemeci yaklaşımların aksine, doğrusal ve sorunsuz olmaktan uzak olduğu aksine çoğu zaman gerilimler içerdiği görülür. Bu bağlamda çalışmanın konusunu oluşturan Alevilik inancının/düşüncesinin ortak bir zeminde ele alınması oldukça zordur. 16. asırdan itibaren Kızılbaşlık ve Bektaşilik adları ile iki ana damar üzerine inşa edilerek 19. asrın sonlarından bugüne, Türkiye'de yaşayan Kızılbaş, Bektaşi, Tahtacı, Çepni, Sıraç vb. zümreleri ifade etmek için kullanılan, geleneksel

İslam teolojisinden farklılaşan yönleri ve dayandığı temeller üzerine birçok incelemeye konu olan Aleviliğin kendi yazılı ve sözlü kaynakları üzerinden değerlendirilmesi daha makul bir yaklaşım olacaktır.

Alevi-Bektaşi şiir geleneği, yalnızca edebi bir form değil, aynı zamanda inancın, öğretinin ve toplumsal hafızanın taşıyıcısı olmak gibi temel bir işleve sahiptir. Bu gelenek, şiirin didaktik, hafıza tazeleyici ve kimlik inşa edici işlevlerini bir araya getirerek, Alevi-Bektaşi inanca/düşünceye sahip toplulukların varoluşsal ve kültürel sürekliliğinde merkezi bir rol oynamıştır. İnancın temel prensipleri, ahlaki/manevi yükümlülükler ve soyut teolojik kavramlar, bu şiirlerde metaforlar, semboller ve alegoriler aracılığıyla bağlılarının anlayabileceği genel bir forma bürünür.

Geleneğin en çarpıcı ve ilgi çekici yönlerinden birisi de geleneksel İslam teolojisinde çok fazla yer bulamayan hulul (enkarnasyon), tenasüh (reenkarnasyon) ve tecsim (teşbih, antropomorfizm, metamorfoz, don değiştirme/bedenlenme) gibi kavramların metinlerdeki varlığı ve işleniş biçimidir. Çalışma, Alevi-Bektaşi şiirinde ilgili kavramların nasıl tezahür ettiğini, inanç sistemi içindeki yerini ve şiirsel ifadeye kattığı derinliği anlamaya katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Hulul, tenasüh ve tecsim kavramları, Alevi-Bektaşi literatüründe genellikle birbirine yakın anlamlarda, sık sık iç içe geçmiş bir şekilde yer bulur. Ayrıca her ne kadar kavramlar Latince kökenden gelen karşılıkları ile bir arada kullanılsa da aynı anlamı karşıladıklarını söylemek her zaman mümkün olmaz. Bu sebeple öncelikle kavramların tanımlarına ve Alevi-Bektaşi inancındaki karşılıklarına açıklık getirmek konunun çerçevesini belirleyebilmek açısından önem arz eder.

Hulul (enkarnasyon), tanrısal cevherin, ruhun veya kutsalın maddi bir bedene, özellikle bir insana geçmesi, o bedende tecelli etmesi anlamına gelir. "Bir ilah veya bir ruhun, insan, hayvan gibi bir varlığa girerek bedenleşmesi veya onun bedeninde görünmesi" (Bolay, 1990, 269) şeklinde tanımlanan kavram geleneksel İslam düşüncesine aykırı olarak görülmüş olup tanrının alemle münasebetinin ruh ile bedenin münasebeti gibi algılanması yönüyle eleştirilir. Alevi-Bektaşi inancında bu kavram, genellikle Hz. Ali başta olmak üzere kutsal şahsiyetlerin ilahi nuru taşıması, Hakk'ın bir bedende zuhur etmesi olarak yorumlanır. Şiirlerde "Ali Hakk'tır, Hakk Ali'dir" gibi ifadeler, bu inancın edebi yansımalarıdır.

Birçok inanç sisteminde yaygın olarak tespit edilebilen tenasüh (reenkarnasyon, ruh göçü), insan ruhunun ölümsüzlüğü esasına dayanır ve ruhun ölümden sonra başka bir bedende yeniden dünyaya gelmesi, doğuşlar silsilesi içinde varlığını sürdürmesi düşüncesini ifade eder. "Bir bedenden ayrılan bir ruhun insandan hayvana, hayvandan insana, bir bitkiye veya cisme geçtiğini kabul eden inanış, ruh göçü" (Ayverdi, 2010, 1234) olarak tanımlanırken "çoğu kez "tecsim/ don değiştirme" inancı ile bir arada değerlendirilir. Tenasüh, ruhun olgunluğa ulaşması, tekâmül etmesi için farklı bedenlerde deneyimler yaşayarak arınması süreci olarak da görülebilir. Alevi-Bektaşi şiirinde, bu kavramın izleri, özellikle Alevi ulularının ruhlarının sonraki nesillerde yeniden doğuşu şeklinde karşımıza çıkar. Her ne kadar kavram reenkarnasyon ile birlikte ele alınsa da reenkarnasyonun döngüsel varoluş düşüncesi ile Alevi şiirindeki tekâmül düşüncesi çoğu kez örtüşmez. Metinlerde daha çok sembolik bir düşüncenin öne çıktığı görülür. Ayrıca eski Türk ananesinde atanın öldükten sonra da toplumu içerisinde varlık göstermeye devam etmesi düşüncesine dayanan "atalar kültü" ile tenasüh inancı arasında bağ olması kuvvetle muhtemeldir (Ocak 2012, 63-64).

Tecsim (metamorfoz) canlıların, özellikle ruhun veya kutsal bir varlığın, bir bedenden başka bir bedene geçerek şekil değiştirmesi, farklı formlarda ortaya

çıkmasıdır. Şekil değiştirme canlı ve cansız varlıkların üstün bir güç tarafından cezalandırma ya da felaketten kurtarılması için o andaki şekillerinden daha farklı bir forma çevrilmesi (Sakaoğlu, 1980, 29), yeryüzü yolculuğunda bir ruhun uğradığı değişik bedenleşmeler (Melikoff, 2010, 272) olarak tanımlanırken reenkarnasyondan farklı olarak daha çok anlık veya belirli bir amaç için gerçekleşen bir dönüşümü ifade eder. Türk kültüründe "don değiştirme" olarak da bilinen bu fenomen, Alevi-Bektaşi şiirinde özellikle kutsal kişilerin olağanüstülük göstermeleri, farklı hayvan veya insan suretlerinde görünmeleri şeklinde işlenir. Don değiştirme, "kahramanların suret değiştirmeleri (hayvan, ağaç vesaire şekline girebilmeleri), canlarını bir hayvan, bilhassa kuş suretinde saklamaları bütün kavimlerin masallarında rastlanan evrensel bir motif" (İnan, 1998, 461) olması yanında hem İslamiyet öncesi Türk kültüründe yer bulan hem de özellikle tasavvuf geleneği içerisinde keramet nitelemesiyle sıklıkla karşılaşılan bir motiftir. Şah İsmail›in geyik donunda gezmesi veya Hacı Bektaş Veli'nin güvercin donunda Anadolu'ya gelmesi gibi anlatılar, kavramın menkıbevi tezahürleridir. "Alevi-Bektaşi düşüncesinde ölüm de 'don değiştirmek' yani kılık kıyafet değiştirmek, başka bir şekle girmek olarak algılanır" (Eröz, 1992, 125). Anılan kavramlar, Alevi-Bektaşi inanç sisteminin derinliklerinde yer almakla birlikte, İslam'ın genel kabul görmüş teolojik çerçevesi içerisinde tartışmalı bir konumdadır. Bu durum, Alevi-Bektaşi edebiyat geleneği ve inancının çok katmanlı kimliğini daha da belirginleştirir.

Yüzyıllar boyunca bu topraklarda yaşayan topluluklara yol gösteren deyişlerde, nefeslerde ve gülbanklerde kavramların nasıl işlendiği; hangi sembolik dil ve mitolojik referanslarla ifade edildiği; nasıl bir kozmolojik ve teolojik zemine oturtulduğu araştırmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Alevi-Bektaşi şiirinde hulul, tenasüh ve tecsim kavramlarının hangi imgeler ve metaforlarla ifade edildiği, kavramların Alevi-Bektaşi inanç sisteminin tevhid, tekâmül, vahdet-i vücut ve insan-ı kâmil gibi temel prensipleriyle ilişkisi gibi sorulara yanıt aranmıştır. Metin analizi yöntemiyle, şiirlerde geçen anahtar kelimeler, imgeler ve semboller belirlenerek, bu kavramların nasıl işlendiği ve yorumlandığı derinlemesine analiz edilecektir. Ayrıca, kavramların tarihsel süreç içindeki değişimi/dönüşümü ve farklı coğrafyalardaki yansımaları da göz önünde bulundurulacaktır.

1. Alevi-Bektaşi Düşüncesinde Varlık Anlayışı

Alevi-Bektaşi inanç ve düşünce sistemi, İslam mistisizminin ve kadim Anadolu irfanının etkisiyle şekillenmiş bir varlık anlayışına sahiptir. Bu anlayış, yer yer geleneksel İslam teolojisinden farklılaşan özgün yorumları ve tasavvufi düşünceyle kurduğu güçlü bağ nedeniyle dikkat çeker. Alevi-Bektaşi düşüncesindeki varlık anlayışı, vahdet-i vücut (varlığın birliği) felsefesi etrafında şekillenir ve insanı, evreni ve Tanrısal olanı tek bir bütünün ayrılmaz parçaları olarak ele alır.

Alevi inancı "vardan var oluş" düşüncesinden beslenir. "Başlangıçta var olan 'Varlık' yoktan değil her neyi var edecekse ancak 'Var'dan var edebilir (Kutlu, 2007, 13). Yaratılışın başlangıcı ve sonu fikrinden öte, sürekli bir varoluş ve dönüşüm mutlak varlık üzerinden okunur. Bu anlayışta yaratılış, Hakk'ın kendisini zahire çıkarması, açığa vurması olarak yorumlanır ve Hakk'ın mutlak varlığı, sürekli bir tecelli (zuhur, yansıma) hali içerisindedir. Mutlak olan (Tanrı), 'aşkın' bir varlık olarak değil bir bütünü ifade eder. Hakk, her şeyde mevcuttur ve her şey onun parçasıdır. "Varlığın birliği anlamını ifade eden bu anlayışta Tanrı *küntü kenz* sırrına binaen bilinmek istemiş; bu bilinmeliğini isim ve sıfatlarının tecellisiyle gerçekleştirmiş; vahdetten kesrete çıkmıştır. Bu tecellinin en alt mertebesinde *zübde-i âlem* (âlemin özü) olarak insan vardır. İnsan Tanrı'dan genel *nüzul*ünü (iniş) Tanrı'ya *urûc* ederek

(yükselerek) yani nesfini kötülüklerden arındırıp iyi huylarla donatarak tamamlar" (Sarıkaya, 2009, 232). Alevi-Bektaşi inancında varlığın kökeni, "Nur-ı Kadim" (Ezelî Nur) ve "Hakikat-i Muhammediye" kavramları üzerinden okunur. Buna göre, evrenin yaratılışı Tanrı'nın kendi özünü bilme arzusuyla başlar. Bu süreçte ilk tecelli "Hakikat-i Muhammediye" olarak adlandırılan ilahi bir özdür. Hz. Muhammed'in ruhani varlığı Tanrı'nın ilk tecelli mertebesidir. İbnü'l-Arabî ile Anadolu'da ve sufî zümreler arasında etki eden vahdet-i vücûd anlayışı çerçevesinde Hz. Ali'ye nispetle velâyet nübüvvetin devamıdır ve bu yolla nur-ı Muhammedînin devamıdır. Hakk mutlak vardır ve tüm yaratıklar O'nun adı ve özelliklerinin yansımasıdır.

Alevi-Bektaşi varlık anlayışında insan (Âdem/İnsan-ı Kâmil) yaratılmışların en şereflisi ve Hakk'ın tecellilerinin en mükemmelidir. İnsan, mikrokozmos olarak evrenin bir özeti ve Hakk'ın tüm isim ve sıfatlarının kendisinde toplandığı varlıktır. Bu nedenle insan, Hakk'ın aynası olarak kabul edilir; Hakk, kendini insanda seyreder. Bu kozmolojik çerçeve içinde insan, "insan-ı kâmil" (olgun insan) mertebesine ulaşmak gayesi güder. İnsan-ı kâmil, ilahi sıfatların tam tecellisi olarak kabul edilir ki bu anlayış hulûl kavramına işaret eder. Alevi-Bektaşi şiirinde sıklıkla tekrar eden *"Ben Ali'yim"* ya da *"Ali bende"* gibi ifadeler bu bağlamda değerlendirilmelidir. Değişim ve dönüşüm bu kozmolojinin dinamik unsurudur. Varlık durağan bir yapıda değil sürekli bir akış ve devridaim hâlindedir. Yine şiirde izlerini bulduğumuz devir düşüncesi bu dönüşümü simgeler.

Mutlak özün devri üç ana başlık altında hem tasavvuf geleneğinde hem de bu gelenek içerisinden doğan edebiyatta hulûl, tenâsüh ve tecsîm kavramları etrafında konu edilir. Alevi-Bektaşi kozmolojisindeki varlık anlayışı, çok katmanlı ve karmaşık bir yapı sergiler. Varlığın dönüşümlerini ifade eden tenasüh, hulûl, tecsim kavramları heterodoks (ana çizgiden ayrılan) unsurlar olarak genel kabul görerek, ortodoks İslami teolojiden farklılaşan yönleriyle dikkat çekerken, aynı zamanda İslami terminoloji ve referansları muhafaza etmesiyle de özgün bir konum işgal eder. Kavramların zahiri anlamları geleneksel İslam düşüncesinde olumsuz algılansa da daha çok sembolik değerleri ile Alevi-Bektaşi edebiyatında sıklıkla işlenir.

2. Hulûl (Enkarnasyon/Hiyerofani)

İslam düşüncesinde derin iz bırakmış hulûl ve benzeri inanışlar Anadolu'da yeşeren tasavvuf düşüncesi ve halk inanışları üzerinde de etkili olmuştur. "Bir şeyi çözmek, bir yere intikal etmek, konup yerleşmek" anlamlarında Arapça mastar olan hulûl terimi "girme, duhul, bir şeyin içine geçme; gelip çatma, vusul" (Parlatır, 2012, 649), "bir şeyin diğer bir şeye girmesi" (Uludağ, 2001, 172) gibi kavram karşılığı olarak kullanılır. Felsefi olarak "ruhun bedenle, faal aklın insanla birleşmesine bazı filozoflar ve Bâtınilerce hulûl denilmişse de İslâm düşünce tarihinde itikadi tartışmalara konu teşkil eden hulûl "ilâhî zâtın veya sıfatların yaratıklardan birine, bir kısmına yahut tamamına intikal edip onlarla birleşmesi, Allah'ın insan veya başka bir maddî varlık görünümünde ortaya çıkması" (Demirci, 1998, 340) şeklinde tanımlanabilir. Animistik dinlerden itibaren izi sürülebilen düşüncenin pek çok dine tesir etmekle birlikte asıl şeklini Hinduizm ve Hıristiyanlıkta bulduğu kabul edilir. Hulûl, "insan üstü ilâhî bir kudretin belli bir amaç doğrultusunda çoğunlukla insan, bazan da hayvan suretinde tamamen veya kısmen yeryüzünde görünmesini (bedenlenme) ifade eder. Bu tanımıyla hulûl, basit bir şekil değiştirmenin ötesinde ilâhî iradenin bilinçli olarak kendini göstermek üzere herhangi bir varlığın bedenini seçmesiyle ilgilidir" (Demirci, 1998, 340).

Geleneksel İslam düşüncesinin gerek teşekkül gerekse yayılma dönemi ve coğrafyasında hulûl düşüncesinin izlerine rastlamak oldukça zordur. Sonraki dönemlerde zahirî İslam anlayışında kesin bir biçimde reddedilmekte daha çok bâtını kabul edilen yorumlarda ortaya çıkmaktadır. İslâm'ın tasavvufi yorumlarında da birbiri ile bağlantılı iki algılama biçimi dikkat çeker. Ruhun varlık mertebeleri arasında döngüsel seyahatini dikkate alan anlayışa göre tanrının insana hulûl etmesi fenâ hâli ile ilgilidir. "Tasavvufi düşüncede hulûl, Tanrı'nın fenâ yoluyla insani niteliklerini ortadan kaldırabilmiş belirli bir insan bedeninde yer alması anlamına gelir" (Kusuma, 2021, 46). Buna göre, insan-ı kâmil mertebesine ulaşmış kişide Tanrı'nın tecelli ettiği düşünülürken kastedilen, tanrının özünün (zat) insanda bulunması mıdır yoksa sıfatlarının ve isimlerinin yansıması mıdır? Her ne kadar fenâ ile ilişkili görülse de hulûlün varlık âleminde kabul edildiği düşüncesini yansıtır. İkinci bir görüşte ise bu tür bir bakış ya da söylemin daha ziyade vecd hâli ile ilişkili olduğu savunulur. İbn Haldun şeriat ahkâmına muhalif olma intibaını veren şathiyeleri değerlendirirken sufilerin vecd halleri üzerinde durur. Ona göre "Mutasavvıflar (vecde gelip) histen gaip olan kimselerdir. Varidat (ve fuyuzat) kendilerine mâlik olduğu için kastetmedikleri şeylerden bahsetmektedirler. Gaybet ehli olan (sekr ve vecd hâlindeki) bir kimse (dini hitaplara) muhatap değildir. O, cebir altındadır ve mecbur mazurdur. Onun için fazileti (şer'î ahkâma ve selefe) iktida hâli mâlum olan mutasavvıfların bu ve emsali sözleri (ve hâlleri) güzel bir maksatla yorumlanır" (2009, 863). Bu bağlamda Tanrı ile sıra dışı bağa esas teşkil eden hâl ve sözlerin vecd halindeki sarhoşluğun bir ürünü görülmesi gerektiği vurgulanır. Tanımlarda görüleceği üzere hulûl düşüncesine, Allah'ın tezahürü veya varlığın ilahi tecellisi olarak iki farklı biçimde yer verilir.

Tanrının âlem ve insanla ilişkisinin, ontolojik arayışın bir izahı problemi olarak karşımıza çıkan hulûl kavramı daha çok kutsalın varlık alanında görünümü, görünür alana çıkması şeklinde karşılık bulur. Eliade kutsalın tezahürünü "hiyerofani" kavramı ile ilişkilendirir. Ona göre dinler tarihi bir hiyerofani birikiminden, kutsal gerçeklerin tezahüründen oluşur. Ancak kutsalın tezahürü olan varlık ya da nesneler kendiliğinden tapınılası değildir. Onların kutsallığı kutsal olanı göstermelerinden kaynaklanır (Eliade, 2017, 15).

Görüleceği üzere çeşitli tartışmalara konu olsa da tasavvufi düşünce içerisinde hulûl anlayışının çeşitli biçimlerde ve belirli ölçülerde yer bulduğu açıktır. İslâm teolojisinin asıl konularından olan kelâm ilminin ulûhiyet başlığında çeşitli olumlu/olumsuz tartışmaların odağında yer alan hulûl, Alevî-Bektaşî tasavvuf ve edebiyat geleneğinde hem Hz. Ali'ye hem de onunla bir görülen bazı Alevî-Bektaşi büyüklerine ulûhiyet atfetme şeklinde yansır. Ulûhiyetin mahiyeti ise farklı biçimlerde ele alınır. Hulûl anlayışı daha çok Hz. Ali üzerinden literatürde yer bulur. Pir Sultan Abdal'ın *"Gafil kaldır şu gönlünden gümanı/ Bu mülkün sahibi Ali değil mi/ Yaratmıştır on sekiz bin âlemi/ Rızıkları veren Ali değil mi… Bin bir adı vardır, bir adı Hızır/ Her nerde çağırsan orada hazır/ Ali padişahtır, Muhammed vezir/ Bu fermanı yazan Ali değil mi"* (Öztelli, 1985, 94) dörtlüklerinde tanrının insan bedeninde tecessüd ya da tecessüm etmesinin açık yansımaları görülse de bu durum tanrı ile insan arasındaki münasebeti açıklayan ve vahdet-i vücûd anlayışında da karşılığını bulan tecelli ve tezahürlerin suretin yerini alması olarak da okunabilir. Yine ozanın *"Benim Hakk'a münacatım/ Şaha padişaha değil/ Ali Hasan'a minnetim/ Şaha padişaha değil… Pir Sultan'ım der şahım var/ Hızır Paşa'da âhım var/ Benim bir tek Allah'ım var/ Şaha padişaha değil"* (Gölpınarlı ve Boratav, 2010, 49-50) mısralarında kullandığı simgesel dil, hulûl kavramının literal anlamından ziyade sembolik boyutuna vurgu yapar. Alevi-Bektaşi edebiyat geleneğinde hulûl ile tevhid arasında bir denge kurulduğu söylenebilir.

Bu yönüyle hulûl, çeşitli zümrelerin tanrı-âlem/insan ilişkisine yükledikleri anlam üzerinden değer kazanır. Hulûl kavramını ele alan geleneksel İslâm odaklı çalışmaların tamamında kavramın dine uygun olmadığı çeşitli deliller getirilerek ve kavramın zahiri boyutundan ele alınmıştır. Örneğin şiirlerinde hulûlün izleri görülen özellikle Alevi-Bektaşi ozanlarının eserleri hakkında yapılan incelemelerde çeşitli gerekçeler sunularak ilgili şiirlerin anılan ozana ait olamayacağı gibi tezlerle yazar-eser ilişkisi kesilmeye çalışılmıştır. Bu yolla ozan kabul görmeyen düşünceden uzaklaştırılarak daha merkezi bir alana çekilmeye çalışılsa da eserin literatürdeki varlığı ve etkisi hakkında görüş sunulmaz. Reddiyeci bir bakışla kavramın İslami literatür içindeki yerinin tamamen göz ardı edilmesi hem kavramın tarihi gelişimini hem de Alevi-Bektaşi düşüncesine özgün katkılarını anlamayı zorlaştırmaktadır. Bu yaklaşım, hulûl düşüncesinin sadece heterodoks bir sapma olarak görülmesine yol açarken, kavramın mistik deneyim ve sembolik anlatım açısından taşıdığı zenginliği değerlendirme imkanını ortadan kaldırmaktadır. Kavramın zahiri anlamda değerlendirilmesi, Alevi-Bektaşi şiir geleneğinin sembolik ve alegorik anlatım dünyasının göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Oysa hulûl kavramı, bu gelenekte çoğunlukla mistik birleşme, manevî yakınlık ve ilahî sevgi gibi batınî anlamlar taşımakta, literal bir enkarnasyon anlayışından ziyade metaforik bir ifade biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle ayrıca İslam düşüncesinin zengin spektrumu içinde farklı teolojik yorumların varlığını inkâr etmek anlamına da gelmektedir. Hulûl kavramının tasavvuf geleneğindeki vahdet-i vücud, vahdet-i şuhûd, tecellî ve fena gibi kavramlarla olan ilişkisi bu yaklaşımla görmezden gelinmektedir.

Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde "hulûl" düşüncesi, özellikle Hz. Ali'nin yer yer de Hacı Bektaş Veli'nin ilahi bir varlık olarak ele alınmasıyla belirginleşir. Geleneksel İslam anlayışında yalnızca Allah'a ait olan yaratıcılık (kul olma) ve rızık/murat verme, evvel/ahir olma, her yerde hazır olma gibi niteliklerin Ali'ye atfedildiğini görülür: *"Münkirin gıdası Hak'tan kesildi/ Nesimi yüzüldü, Mansur asıldı/ Dünya yetmiş kere doldu eksildi/ Dolduran Ali'dir, dolan Ali'dir"* (Özdemir, 2010, 311) dizelerinde Hz. Ali'nin ilahi bir kudretle özdeşleşmesi ve kozmik bir düzenleyici rolü vurgulanır. Hz. Ali'nin mutlak varlığın kendisi olduğu fikrini içeren söylemde Alevi-Bektaşi inancındaki vahdet-i vücud (varlığın birliği) felsefesinin de izleri okunur. İslam düşüncesindeki iki önemli mistik figür Nesimi ve Mansur'un akıbetleri hatırlatılarak hakikati dile getirme cüretinin sonuçlarının ortaya konduğu dizelerini tamamlayan "Dolduran Ali'dir, dolan Ali'dir" paradoksu Tanrı'nın hem aşkın hem de içkin olduğu düşüncesini yansıtır. Dolduran ve dolan arasındaki diyalektik, sonlu ile sonsuz arasındaki gerilimi, beşerî ile ilahi arasındaki sınırın belirsizliğini ve mistik deneyimde bu ayrımların ortadan kalktığını gösterir. Ayrıca "Dünya yetmiş kere doldu eksildi" ifadesi, zamanın doğrusal değil döngüsel bir yapıda algılandığını düşündürür.

"Allah birdir hak Muhammed Ali'dir/ Anın ismi cümle alem doludur/ Bu yol hak Muhammed Ali yoludur/ Gel Muhammed Ali Dergahına gel" (Özdemir, 2010, 224) dizelerinde de "Hakk" (Tanrı), "Muhammed", "Ali" üçlemesi aslında bir "vahdet"i ifade eder. Buradaki sınıra çekilmiş mülahazalar, farklı adlar altında aynı ilahi varlığın zikredildiği ve bu yekpareliğin insanlıkta Ali figüründe somutlandığı anlamını yüklenir. Şair, bu kutsal üçlemede insan ve ilahi olanı birleştirir. İnsan, Alevi-Bektaşi tasavvuf düşüncesinde, Tanrı'nın bir görünüşe kavuşmuş halidir ve özellikle Ali, bu görünüşün somutlaşmışıdır. Elde bulunan metinler genel olarak değerlendirildiğinde buradaki görünüşten (insan) kastın fiziki bir mana taşımadığı daha çok tecelli olarak algılandığı anlaşılır. Benzer bir örnekte tecellinin Ali ile özdeşleştiği yine üçleme üzerinden verilir: "Şeriat yolunu Muhammet açtı/ Tarikat menzilini Ali seçti/ Bu

meydandan nice erenler geçti/ Turnalar Ali'mi görmediniz mi?" (Özdemir, 2010, 210). Burada şeriat kapısı Muhammed ile, tarikatın seçimi ise Ali ile bağdaştırılır. Bu detay hem peygamberlik hem de velilik boyutlarını dikkatlere sunar. Ancak Ali'nin sıradan bir veli olmadığı, ilahi yolun merkezinde bulunduğu ve bu yolla ilahi varlığının onunla tecelli ettiği ima edilir.

Pir Sultan Abdal "Hakikat-i Muhammediye" (Nûr-ı Muhammedî) anlayışını yansıtacak biçimde kendisini de ilahi tecelliden ayrı görmez ve bu ilahi nurdan payını alır. Aslında daha genel anlamıyla insan başlangıçtan bu yana aynı "var"ın devamıdır: *"Kırklar arş üstüne kurdular cemi/ Muhabbet halk olub sürdüler demi/ Balçıktan yarattı Allah Adem'i/ Ben o vakit anın belinde idim… Yunus›un deryaya daldığı zaman/ Kırk gündüz kırk gece kaldığı zaman/ Ali Zülfıkar'ı çaldığı zaman/ Hayber kalesinde kolunda idim"* (Özdemir, 2010, 241). Şiirde insanın yaratılış süreci ve Ali'nin varlığı evrenin tarihçesiyle birlikte yorumlanır. Burada "ben" ifadesi, insanda, evrende ve kutsal tarihsel olaylarda tanrısal varlığın kendini gösterdiğini anlamaya olanak sağlar. Tanrı'nın dışsal bir varlık olmadığı, insanın özünde (nefsinde) aranması gerektiği ve bunu ancak hakikat ehlinin anlayabileceği de Pir Sultan Abdal şiirlerinde sıklıkla işlenen düşüncelerdendir: *"Hakikat bir gizli sırdır/ Açabilirsen gel beri/ Küfr içinde iman vardır/ Seçebilirsen gel beri"* (Özdemir, 2010, 125).

Bu genel çerçevede Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde hulûl düşüncesinin çok boyutlu bir yapı sergilediği görülür. Ozanın "Şah-ı Merdan kullarıyız/ Mevla'dan gayri değiliz" (Özdemir, 2010,165) dizelerinde paradoksal bir ifade karşımıza çıkar. Bir yandan Hz. Ali'nin kulu olduğunu belirtirken, diğer yandan "Mevla'dan gayri değiliz" diyerek ontolojik bir birlikteliğe gönderme yapılır. Bu ifade, Alevi-Bektaşi düşüncesindeki vahdet-i vücud anlayışının özünü yansıtır ve yaratılan ile yaratıcı arasındaki ayrımın mistik deneyimde ortadan kalktığı düşüncesini yansıtır. Benzer bir ifade Hacı Bektaş'a bakışın da farklı olmadığını anlatır: *"Her isteyenlere verdin inandım/ Benim de muradım ver Hacı Bektaş"* (Özdemir, 2010, 51).

Pir Sultan'ın hulûl anlayışının en belirgin örneklerinden biri *"Bu dünyanın evvelini sorarsan/ Allah bir Muhammet Ali'dir Ali"* (Özdemir, 2010, 203) dizelerinde görülür. Burada Allah, Muhammed ve Ali'nin bir vahdet içinde ele alınması, üçlü bir yapının tek bir ilahi gerçeği ifade ettiği düşüncesini yansıtır. Üçlü bu yapı, zahiren ayrı kimliklerden söz etme yanılsaması yaratırken, hakikatte tek olan ilahi varlığın vahdaniyetini ifade eder. Mutlak olan, Ali›nin şahsında yardımcı ve kurtarıcı kimliğiyle özdeşleşerek tecelli eder. Ali›nin fani doğasına rağmen, onun mahiyetinde tezahür eden, esasen ilahi zatın kendisidir. Bu yaklaşımda Ali, tarihi şahsiyetinden çok, ilahi tecellinin sembolik bir ifadesi olarak karşımıza çıkar.

Örneklerden hareketle, Tanrı'nın Ali, Hacı Bektaş ve diğer insan figürleriyle bütünleşmesi, onun ilahi varlığının zatında ve tecellisinde görüldüğü şeklinde yorumlanabilir. Tasavvufta göre Ali'nin, tevhid ve vahdet-i vücud ilkeleriyle uyumlu olarak Tanrı'nın yeryüzündeki tecellisi olarak tasvir edilmesi, aynı zamanda hulul kavramının tasavvufî düşüncedeki yerinin anlaşılmasına da katkı sağlar. Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde hulul kavramı, insanın Tanrı ile birliği, özellikle sembolik olarak Ali ve Hacı Bektaş'ın ilahi varlıkla özdeşleşmesi biçiminde ortaya çıkar. Bu şiirlerde, geleneksel İslam anlayışlarından farklı olarak, Ali hem evrenin yaratıcısı hem Tanrı'nın dünya üzerindeki tecellisi hem de evrensel insan (insan-ı kâmil) prototipi olarak sunulur. Bu düşünce vahdet-i vücud felsefesinin ve halk tasavvufunun diliyle insan ve ilahi varlık arasında kapanan uçurumu ifade eder. Bu kapsamda Pir Sultan Abdal şiiri, sadece mistik bir aşk anlatısı değil; aynı zamanda insanın kutsalla bütünleştiği, varlık ve tanrı anlayışlarının sentezlendiği derin bir düşünsel zemini yansıtır.

3.Tenasüh (Reenkarnasyon/ Ruh göçü)

Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde tenasüh, ruhun bir bedenden başka bir bedene geçmesi şeklinde değil, daha çok manevi bir süreklilik olarak ele alınmaktadır. Şair, bu anlayışı Hz. Muhammed'in nuru, Hz. Ali ve Hacı Bektaş gibi kutsal kişiler üzerinden aktarmaktadır. Bu durum, Alevi düşüncesinde tenasühün katı bir inanç olmaktan çok, tasavvufi bir hakikat arayışı olduğunu göstermektedir. Alevi-Bektaşi inanç sistemi içinde ruhun varlığı ve seyri gerek tasavvufi gerek felsefi boyutlarıyla önemli bir yer tutar. Bu inanç sisteminin şiirsel aktarımında "tenasüh" kavramı, bazen açık bazen örtülü biçimde kendini gösterir. Alevilik, tenasüh kavramını tam anlamıyla klasik reenkarnasyon öğretisinden farklı, kendine özgü bir yorumla ele alır. Bu özgün yorum, Alevi şiirinin ana damarlarından birini oluşturan devriye geleneğinde açıkça görülür. "Reenkarnasyon ve tenasüh arasındaki en büyük fark reenkarnasyonda ilerlemenin sürekli ileri yönde olurken, tenasühte reenkarnasyondan farklı olarak hem ileriye hem geriye doğru gerçekleşebilmektedir" (Aydoğan, 2019, 104).

Etimolojik açıdan Arapça nesh kökünden türetilen tenasüh, "ruhun bir cisimden diğerine ve bazen insandan hayvana ve hayvandan insana geçmesi" (Şemseddin Sami, 2012, 347) veya "birbirini nesh ve izale ile müteakib olma" yani bir şeyin başka bir şeyi ortadan kaldırarak onun yerine geçmesi" (Mütercim Asım Efendi, 2013: 1332) şeklinde tanımlanır. Bu tanımlardan hareketle tenasüh, terminolojik anlamda insan varlığının maddi olmayan boyutunu oluşturan ruhani unsurun, bedenden ayrıldıktan sonra yeniden bu dünyada farklı bir organizmaya geçiş yapması sürecini ifade etmektedir. Başka bir deyişle terim olarak tenasüh, *"insan şahsiyetinin bir bölümünü oluşturduğu kabul edilen ve gözle görülmeyen manevî unsurun, ölümden sonra tekrar bu âlemde, yeniden kendine uygun canlı veya cansız başka bir bedene geçmesi olayını ifade eden bir kavramdır"* (Herman, 1976, 146/ akt. Yitik, 1996, 69). Tanımlarda tenasüh anlayışının hem ruhun beden-ötesi varlığını hem de onun sürekli dönüşüm içindeki doğası vurgulanır.

Tenasüh inancı, literatürde çeşitli kavramsal karşılıklarla ifade edilir. Reincarnation (yeniden bedenlenme), rebirth (yeniden doğuş) ve transmigration (ruh göçü) kavramları, Latince kökenli olup İngilizceye geçmiş terimlerdir. Bunların yanı sıra metempsychosis (yeniden canlanma), metemsomatosis (yeniden bedenlenme) ve metaggismos (yeniden canlanma) kavramları da İslami terminolojide hulul ve tecsim kavramlarıyla iç içe kullanılmaktadır. Çoğu tanımlama Hint dinleri ve Budizm kaynaklı "karma" inancından beslenmekte, ancak farklı düşünce sistemleri ve inanç yapıları tarafından farklı biçimlerde yorumlanmaktadır. Çıkış kaynağında bulduğu karşılık ile yorumları arasında ciddi anlayış değişiklikleri ortaya çıkar. Hinduizm, Budizm düşüncesinde "samsara" olarak bilinen bu inanç, ruhun beden değiştirerek yeniden dünyaya gelmesi anlamına gelir; ancak Alevilikteki tenasüh anlayışı, klasik Doğu dinlerindeki reenkarnasyon inancından farklıdır. Alevilikte tenasüh, daha çok "devriye" kavramı içinde anlam kazanır. Devriye, ruhun varlık âlemlerinde devridaimi, cansızlar âleminden (cemâdât) başlayarak sırasıyla bitkiler (nebâtât), hayvanlar (hayvânât) ve insanlar âlemine (insânât) yükselmesi, nihayetinde insan-ı kâmil mertebesine erişerek Allah'a kavuşması şeklinde açıklanabilir. Tasavvufi düşüncede "yeniden insanda gelmeye tenâsüh (nesh نَسخ), hayvanda gelmeye temasüh (mesh مَسخ), bitkide gelmeye terasüh (resh رَسخ), cansız maddede gelmeye tefasüh (fesh فَسخ)" (Noyan, 1999, 253) adı verilir. Tenasüh kavramının geniş kapsamı ayrıca bir değerlendirmeyi gerekli kılmakla birlikte, bu çalışmanın sınırları dışında kalmaktadır. Tenasüh düşüncesinin Pir Sultan Abdal şiiri üzerinden Alevi şiir literatüründeki karşılığı daha ziyade tekâmül düşüncesiyle sınırlıdır.

Türk-İslam kültürü içerisinde daha çok "Alevi-Bektaşi" düşüncesinde karşılığını bulduğumuz düşünce hulûl inancında olduğu gibi daha çok "Hakikat-i Muhammediye" (Nûr-i Muhammedî) etrafında döner. Pir Sultan Abdal özelinde tenasüh düşüncesi Hz. Muhammed, Ali ve Hacı Bektaş'a bağlı olarak sunulur. Yer yer Pir Sultan "Ben" üzerinden farklı bedenlerde bulunmayı ifade ederse de yine kastedilenin "Nur-i Muhammedî" çizgisini takip ettiği görülür: *"Yunus'la ummana daldım/ Kırk gün balık içre kaldım/ Davut'la demirci oldum/ Örse çekiç ura geldim… Deniz çaldım asa ile/ Göğe ağdım İsa ile/ Tur dağında Musa ile/ Münacatta dura geldim"* (Özdemir, 2010, 132-133) dizelerinde "varlığın "öz"ünü genel bir çerçevede ele alırken *"Yer yoğuken, gök yoğuken var olan/ Arş yüzünde kandildeki nur olan/ Gahi Merkez olup gâhi yer olan/ Ali'dir ki Şah-ı Merdan Ali'dir"* (Özdemir, 2010, 309) dizelerinde bu özün Ali olduğu vurgulanır. Yine *"Allah bir Muhammet Ali'dir Ali/ Gel Muhammet Ali katarına gel/ İsmin bu cihanda doludur dolu/ Gel Muhammet Ali katarına gel"* (Özdemir, 2010, 225) dizelerinde de Muhammed ve Ali'nin Allah'ın yansıması veya tecellisi olduğu vurgulanır. Pir Sultan Abdal kendisini tarihsel ve dinî şahsiyetlerle özdeşleştirerek farklı zamanlarda farklı kimliklerde dünyaya geldiğini ifade ederken buradaki özdeşleştirme, fiziksel bir beden değişiminden ziyade, ruhsal bir ortaklığı, manevi bir sürekliliği vurgular.

Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde tenasüh çoklukla Ali, Muhammed, Hacı Bektaş üzerinden hem ilahi rehber hem de insan ruhunun farklı bedenlerdeki simgeleri olarak sunulur: *"Evvelin evveli Muhammed Ali/ Zahir batın kerem Şah-ı Merdan'ın/Tenimiz Muhammet, canımız Ali/ Cümle şad ü hurrem Şah-ı Merdan'ın"* (Özdemir, 2010, 266) dizesinde Ali ve Muhammed'in sadece tarihsel şahsiyetler değil, ruhun çeşitli tezahürleri olduğu vurgulanır. Ali'nin hem zahir (dış) hem de batın (iç) anlamda manevi bir rehber olması ve beden ve ruhun ruhani kaynağa bağlılığı vurgulanır. Benzer şekilde, *"Sensin bizim zahir batın ulumuz/ Aman medet mürvet Pir Hacı Bektaş/ Her taraftan sana çıkar yolumuz/ Ali'sin bir adın var Hacı Bektaş"* (Özdemir, 2010, 293-294) ve *"Yer yoğuken, gök yoğuken var olan/ Arş yüzünde kandildeki nur olan/ Gahi merkez olup gahi yer olan/ Ali'dir ki Şah-ı Merdan Ali'dir"* (Özdemir, 2010, 309) dizelerinde Hacı Bektaş ile Ali'nin birliği, ruhun farklı varoluş hallerine gönderme yapar. Burada, "yer yoğuken, gök yoğuken var olan" ifadesi, ruhun sınırlı zaman-mekân kavramından münezzeh olduğunu, sürekli döngü içinde farklı bedenlerde var olduğunu ima eder. "Gahi merkez olup gahi yer olan" dizeleri, ruhun hem sonsuzlukta sabit hem de farklı mecralarda hareket eden iki yönlü doğasını anlatır.

Ahiret ve ahlak düşüncesinde temel bir kavram olan "ruhun ebediliği", Alevilikte tenasüh inancı ile şekillenir. Pir Sultan Abdal ise bu inancı halkın diliyle en iyi ifade eden başlıca isimdir. Onun şiirlerinde ruhun ölümüyle bitmeyen yolculuğu, dünyevi hayatın geçiciliği ve ilahi hakikate erişimin farklı bedenlerle gerçekleşen bir süreç olduğu vurgulanır.

"Pirlerin Pirisin yok sana teki/ Müminin canısın münkirin şeki/ Zahirde batında değilsin iki/ Yetmiş üç milletsin bir Hacı Bektaş" (Özdemir, 2010, 323) mısralarında spiritüel bir bütünlük ve birden fazla varoluş formu eşzamanlı olarak ele alınır. "Yetmiş üç milletsin bir" benzetmesi, tenasüh inancındaki farklı bedenlerdeki çeşitliliği ama temelde tekliğin varlığını işaret eder. Bu, ruhun tek kimlikte ama farklı hayat deneyimlerinde yol aldığı inancını yansıtır.

Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde tenasüh teması somut değil, çoğunlukla metaforlar ve sembollerle ifade edilir. Gök ve yer, nur ve karanlık, elma ve nur kavramları sürekli olarak yinelenir: *"Firdevs-i Ala'da bir yanal elma/ On sekiz bin ilmin nuru dediler"* (Özdemir, 2010, 54). Buradaki "bir yanal elma" sembolü, ruhun evrensel ve sonsuz

bilgiyi taşıyan tek bir özü olduğunu, onun farklı bedenlerde farklı şekillerde tezahür ettiğini ima eder. *"Kanber önü sıra bindi Düldül'e/ Pirim Hacı Bektaş Kırklar'la bile/ Ab-ı Zemzem ile cümlesin sile/ Bir dolu sundular iç kan dediler"* (Özdemir, 2010, 51). Bu dizelerde kutsal yolculuk, ruhun farklı aşamaları ve meleklerle birlikteliği vurgulanır. Söz konusu yolculuk, tenasüh öğretisinin hayat ve ölüm sınırlarını aşan düşünce yapısını ortaya koyar.

Muhammed ve Ali, "Evvelin evveli Muhammed Ali" ve "Muhammet Mustafa göçtü dünyadan / Muhammed'in nuru kimdedir aşık" dizelerinde ilahi misyonun iki temel ögesi olarak yer alır. Şiirlerde Muhammed'in nurunun ve Ali'nin sırrının iç içe geçtiği belirtilir bu da ruhun maneviyat yolundaki dönüşümüne gönderme yapar. Tenasüh bağlamında bu, ruhun birliğinin sembolü ve sürekli devam eden hakikat yolculuğunu işaret eder.

Pir Sultan Abdal şiirlerinde ölüm teması da yeni bir başlangıç olarak işlenir. Ölümsüzlük teması, özellikle "Pir Sultan ölür, dirilir" dizelerinde net bir şekilde vurgulanır. Bu, tenasüh doktrininin özüdür. Ruh ne bedende ne de yaşamda kalıcıdır, sürekli bir dönüşüm içindedir. Bu dönüşüm ölümü de içerir. Ölüm, ruhun sınavı değil, bir yükseliş kapısıdır.

Sonuç olarak, Pir Sultan Abdal şiirlerinde tenasüh, fiziksel beden değişimi şeklindeki mekanik bir anlayıştan ziyade, Hakikat-i Muhammediye (Nur-i Muhammedî) etrafında şekillenen manevi bir süreklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Pir Sultan Abdal şiirlerinde tenasüh anlayışı, Alevi-Bektaşi geleneğinin özgün yorumunu yansıtan, klasik reenkarnasyon öğretisinden farklılaşan, tasavvufi derinlik taşıyan bir karakter sergilemektedir. Bu anlayış, ruhun ebediyeti, manevi birlik ve sürekli tekâmül gibi temel kavramlar etrafında şekillenmekte ve Türk-İslam mistik geleneğine özgün bir bakış sunmaktadır. Şairin bu konudaki poetik ifade gücü, tenasüh inancının halk kültürü düzeyinde nasıl anlaşıldığını ve yaşatıldığını göstermesi açısından önem taşımaktadır.

4.Tecsim (metamorfoz / Ruh göçü)

Düşünce tarihinde sıklıkla karşılaşılan antropomorfizm, yani Tanrı'nın insan benzeri özelliklerle tasvir edilmesi yaklaşımı, çeşitli dinlerin mensupları tarafından yaygın biçimde benimsenmiştir. Bu teşbihçi anlayış, özellikle ilahi dinlere mensup topluluklar arasında belirgin şekilde gözlemlenmektedir. Hemen hemen tüm din geleneğinde var olan bu yaklaşım, Tanrı'nın insanî özelliklerle betimlenmesi esasına dayanmaktadır. İnsan biçimci düşüncenin temel dayanağını, insanın evrendeki konumunu ve Tanrı ile kurduğu ilişkiyi anlamlandırma çabası oluşturur. Bu çaba, söz konusu ilişkiyi mantıksal bir çerçevede açıklama ve insanın sınırlı kavrayış kapasitesine uygun hale getirme amacı taşır. İnsanın bu manevi ilişkiyi kendi algısal sınırları içerisinde yorumlama ve ifade etme ihtiyacı, antropomorfik yaklaşımın ortaya çıkmasındaki temel etken olarak değerlendirilebilir. Antropomorfizm genel olarak "insana ait özelliklerin insan dışındaki varlıklara yüklenmesini" özel olarak ise "Tanrı'nın, tanrıların ya da doğal güçlerin insan şekline ve insan niteliklerine sahip olduğunu söyleyen anlayışa ya da Tanrı'nın veya tanrıların insanın bilinç, niyet, irade, duygu ve duyumuna benzer yeti ve özelliklere sahip olduğu inancını ifade eder" (Cevizci, 2005, 128).

Alevi-Bektaşi geleneğinin edebi üretimini oluşturan nefes, deyiş ve şiir türlerinde, varlık ontolojisi, insanın kozmik konumu ve ilahi varlıkla kurulan ilişki biçimleri merkezi temalar olarak yer almaktadır. Bu edebi metinlerde dikkat çeken önemli kavramlardan biri de "tecsim"dir. Bu bağlamda ortaya çıkan teşbih/tecsim anlayışı,

felsefi terminolojide antropomorfizm olarak adlandırılan yaklaşımla örtüşmektedir. Antropomorfizm, genel anlamda insana özgü niteliklerin diğer varlık kategorilerine atfedilmesi sürecini ifade etmektedir. Bu kavramsal çerçeve, Alevi-Bektaşi düşünce sisteminde ilahi varlığın insan deneyimi üzerinden kavranması ve ifade edilmesi, geleneğinin teorik temelini oluşturmaktadır. Terim anlamıyla mücessime "Gövdesi büyük olmak anlamındaki cesâmet kökünden isim olan cism 'insan, hayvan vb.nin maddi varlığını oluşturan şey, ceset, beden' demektir. Aynı kökün tef'îl kalıbı olan tecsîm 'bir şeyi cisim olarak düşünmek, onun üç boyutlu olduğunu kabul etmek" (Topaloğlu ve Çelebi, 2015, 232) demektir. Alevi şiirinde bu olgu, varlığın bir halden başka bir hale geçişini, dönüşümünü ve bazen de ilahi olanın maddi formda tezahürünü anlatmak için kullanılır. Alevi-Bektaşi düşüncesinde kozmoloji, varlığın Hakk'tan gelip tekrar Hakk'a dönen bir yolculuk içinde olduğu anlayışına dayanır. "Devriye" olarak adlandırılan bu anlayış, ruhun farklı varlık mertebelerinde tecelli etmesini öngörür.

Pir Sultan Abdal şiirinde tecsim yani ilahi varlığın çeşitli şekillerde görünmesi, somutlaşması sıklıkla kullanılan bir temadır. "Güvercin donu", "Şah", "Hacı Bektaş Veli", "Murtaza Ali" gibi imgeler hem mistik hem de sembolik göstergeler olarak ortaya çıkar. En belirgin tecsim örneklerinden biri, kutsal şahsiyetlerin hayvan formlarına dönüşmesidir. Özellikle güvercin donuna girme motifi dikkat çekmektedir. "Güvercin donu" ifadesi, beyazlık, saflık ve ilahi aşkı sembolize eder. Güvercin, barış ve teslimiyetin simgesi olduğu gibi, "güvercin donu" da ilahi varlığın görünür kılığıdır. Pir Sultan, Hacı Bektaş Veli'yi "güvercin donunda duran" olarak tarif eder; bu, onun ilahi gerçeğin insan suretindeki tecsimidir: *"Güvercin donunda duran / Cümle eksikler yitüren / Beş taşı şahid getüren / Hünkar Hacı Bektaş Veli"* (Özdemir, 2010, 122). Güvercin varlığın özü olarak görülen Hz. Ali'nin de kılığıdır: *"Kuş olup güvercin donunu geyen/ Uyan dağlar uyan Ali geliyor"* (Özdemir, 2010, 55). Hz. Ali'nin tecsimi bu manasıyla ilahi olanın insan formunda tecelli etmesi olarak yaygın kullanılan bir dönüşüm biçimidir: *"Derildi çıktı havaya/ İndi döşendi ovaya/ Güvercin donda kayaya/ Konan Murtaza Ali'dir"* (Özdemir, 2010, 156-157).

Tecsim düşüncesinde farklı unsurlar bir kaynaktan farklı hallerde ortaya çıkar. Varlık âleminde ayrı ayrı görülen varlıklar aslında özde bir ve aynı özün farklı yansımalarıdır. Biri diğerine dönüşebilir ya da diğerinde tezahür edebilir: *"Ay Ali'dir gün Muhammet/ Okunur doksan bin ayet"* (Özdemir, 2010, 141). Varlık sabit bir özden (birbirine bağlı hakikatler olarak) birçok farklı görünüşe dönüşür, bu aktarım sürekli, döngüseldir ve varoluşun anlamını oluşturur. Ali, Muhammet, ay, gün gibi metaforlar ise aynı temel gerçekliğin, nur-ı ilahi'nin farklı tezahürleri olarak değerlendirilebilir.

Dönüşün bir diğer unsuru Turna'dır. Velayetnâmede Ahmed Yesevî'nin "turna donu"na girdiği kaydedilmiştir. Turna, sevgili ve haberciyi temsil etmesi yanında Alevi-Bektaşi edebiyatında özellikle Hz. Ali'nin avazını simgeler. "Hazret-i Şah'ın avazı/ Turna derler bir kuştadır" (Özdemir, 2010, 155) dizesi, varlığın ya da bir unsurunun farklı formlarda tezahürünü ifade eder. Bu yaklaşım, geleneksel tecsim anlayışındaki "ruhun göç etmesi" fikrinden daha karmaşık bir model sunarak, ruhani varlığa ait çeşitli unsurların ayrı ayrı ama birbirleriyle bağlantılı bir şekilde çeşitli formlarda devam edebileceğini işaret eder. Burada ruh tek bir bedenden başka bir bedene geçmekle kalmaz, aynı zamanda parçalı bir şekilde farklı varlıklarda eş zamanlı olarak var olmaya devam eder. *"Turnaya vermiş sesini/ Aşıklar tutsun yasını/ Hem önünce devesini/ Yeden Murtaza Ali'dir"* (Özdemir, 2010, 156) dizelerinde turna ve ses sembolizminin yanı sıra kendi cenazesini kendisi götüren Hz. Ali anlatısına da gönderme yapılarak yine asıl olanın ruh olduğu da hatırlatılır. Bütünün parçalar

halinde tecsimine bir diğer örnek de aslan üzerinden verilir: *"Nil deryası umman oldu/ Sarardı gül benzim soldu/ Bakışı arslanda kaldı/ Darbı dahi bir kaçtadır"* (Özdemir, 2010, 155). Aslan formu Hacı Bektaş üzerinden de dönüşümün aracı olarak yer alır: *"Muhammet Mirac'da davet gününde/ Arslan hamle kıldı rahı önünde/ Kim idi görünen arslan donunda/Var mı Hacı Bektaş Veli'den gayrı"* (Özdemir, 2010, 194).

"Güzel Şah'ım çok yerlerden görünür/ Aslı nedir neye verdin Bağdad'ı/ Şahım birdir binbir dona bürünür/ Aslı nedir neye verdin Bağdad'ı" (Özdemir, 2010, 188) dizesi, varlığın (Şah'ın) tek olduğunu ama sayısız farklı biçimde (bin bir don, form) ortaya çıktığını ifade eder. Bu, tecsim düşüncesinde özün (varlığın aslı) değişmez olduğu ancak dış görünüş ve hallerinin sürekli dönüşerek çeşitlendiği görüşünü yansıtır. Bunun dışında Pir Sultan Abdal at ve tay sembolleri üzerinden de tecsime yer verir: "Taki Naki'ye iradet getirdiğim/ Düldül oldum Şah Ali'ye götürdüm/ Yöğrük oldum üç yaşında satıldım/ Kimseler de bilmez benim taylığım" (Özdemir, 2010, 252).

Pir Sultan Abdal'a göre varlığın özü Hz. Ali'de tecelli etmiştir. Bu hulûl düşüncesine dayanan bakışta Ali, Tanrı'nın surette yansıması olup uluhiyete mazhardır: *"Karşı karşı karlı dağlar/ İndi Şah'a secd'eyledi… Muhammet Mirac'a indi/ İndi Şah'a secd'eyledi… Şehcivan›da Hasan Mansur/ İndi Şah'a secd'eyledi… Yer yüzünde biten otlar/ Cana kıyar koçyiğitler/ Ela gözlü arap atlar/ İndi Şah'a secd'eyledi… Dahi indi on'ki imam/ İndi Şah'a secd'eyledi"* (Özdemir, 2010, 120) dizelerinde Ali kendisine secde edilendir. Secde yalnızca Tanrı için yapılan bir eylemdir. Ali'nin Tanrı'dan ayrı görülmediğini yansıdan ifadeler Alevi-Bektaşi düşüncesinde varlığın algılanma biçimi ile ilgilidir. Bu düşüncede varlık anlayışı, büyük ölçüde Muhyiddin İbn Arabi'nin geliştirdiği "vahdet-i vücud" (varlığın birliği) düşüncesinden etkilenmiştir. Bu anlayışa göre, gerçek anlamda var olan yalnızca Tanrı'dır ve diğer tüm varlıklar O'nun isim ve sıfatlarının tecellileridir. "Vahdet-i mevcud" (mevcudun birliği) ise daha çok panteist bir anlayışı yansıtır ve varlıktaki her şeyin Tanrı'nın bir parçası olduğunu savunur. Alevi şiirindeki tecsim örneklerinde bazen vahdet-i vücud, bazen de vahdet-i mevcud anlayışının izleri görülür.

Tasavvuf düşüncesinde insan, evrenin küçük bir modeli (mikrokosmos) olarak kabul edilir. "Âlem-i suğrâ" (küçük âlem) olarak da adlandırılan insan, içinde tüm varlık mertebelerinin özelliklerini barındırır. Alevi şiirindeki tecsim örnekleri, bu anlayışın bir yansıması olarak da görülebilir. İnsanın çeşitli varlık formlarına dönüşebilme potansiyeli, aslında onun mikrokosmos olarak tüm varlık formlarının özünü taşıdığı inancıyla ilişkilidir.

Sonuç

Bu çalışma, Pir Sultan Abdal şiirlerinde yer alan hulul, tenasüh ve tecsim kavramlarının Alevi-Bektaşi geleneğindeki özgün anlamlarını analiz etmeyi amaçlamıştır. Araştırma bulgularından hareketle, bu kavramların sadece teolojik birer öğreti olmayıp, aynı zamanda Alevi kozmolojisinin, varlık anlayışının ve insan tasavvurunun temel bileşenleri olduğu tespit edilmiştir. Buna göre;

Alevi-Bektaşi geleneğinde hulul, tenasüh ve tecsim kavramları, kelam geleneğindeki karşılıklarından farklı epistemolojik ve ontolojik temellere dayanmaktadır. Bu kavramların, Alevi düşüncesinin devriye, vahdet-i vücud ve insan-ı kâmil gibi temel ilkeleriyle organik bir bütünlük oluşturduğu görülmüştür. Özellikle tecsim/metamorfoz olgusunun, yalnızca bir form değişimi değil, varlığın özündeki birlik anlayışını ve manevi dönüşüm sürecini ifade eden kompleks bir kavram olduğu

sonucuna varılmıştır.

Araştırma, Alevi-Bektaşi edebiyat geleneğinde hulul ile tevhit arasında dikkatli bir dengenin kurulduğunu ortaya koymuştur. Kavramlar, tevhit ilkesinin ihlali olarak değil, onun en yüksek tezahürü olarak sunulmaktadır. Çalışma, mevcut literatürde Alevi-Bektaşi geleneğine ait kavramların, Sünni kelam terminolojisi çerçevesinde değerlendirilmesi eğiliminin önemli bir metodolojik sorun oluşturduğunu tespit etmiştir. Bu yaklaşımın, kavramların özgün içeriğinin gözden kaçırılmasına neden olduğu görülmüştür. Hatta Pir Sultan Abdal, Hatayî ve Nesimi gibi ozanların eserlerindeki ilgili kavramlara gönderme yapan şiir ya da bölümlerin "sonradan eklenmiş" veya "yanlış nispet edilmiş" olduğu iddiasıyla literatürden çıkarılmaya çalışıldığı anlaşılmıştır. Konu kendi bağlamından koparılarak geleneksel anlayışa aykırı bir söylemi yansıttığı varsayımıyla ele alınmıştır. Bu durum, Alevi-Bektaşi geleneğinin kendine özgü mistik dilinin ve kavramsal çerçevesinin yeterince anlaşılmadığını göstermektedir. Araştırma bulgularına göre, bu geleneğin doğru anlaşılabilmesi için kendi iç dinamikleri ve tarihsel gelişim süreci çerçevesinde incelenmesi gerekmektedir.

Metamorfoz motiflerinin, Alevi geleneğindeki "sır" kavramıyla yakından ilişkili olduğu ve hakikatin hem gizlenmesi hem de sembolik bir şekilde ifşa edilmesi için bir yöntem olarak kullanıldığı belirlenmiştir. İnsan-ı kâmil olma yolundaki dönüşüm sürecinin, metamorfoz motifleri aracılığıyla sembolize edildiği tespit edilmiştir. İnsan-ı kâmil, ilahi sıfatların tam bir tecellisi olan, hakikate ulaşmış insanı temsil eder. İnsanın hayvan, bitki veya cansız varlıklara dönüşümü, nefsin aşamalarını veya manevi yolculuktaki mertebeleri temsil edebilir.

Çalışma, metamorfozun sadece Alevi geleneğine özgü bir olgu olmadığını, çeşitli kültür ve inanç sistemlerinde benzer dönüşüm anlatılarının bulunduğunu ortaya koymuştur. Çağdaş Alevi şiirinde metamorfoz motiflerinin varlığını sürdürmesi, bu geleneğin dinamik yapısını ve kendini yenileme kapasitesini göstermektedir.

Ayrıca tüm inanma biçimlerinde olduğu gibi Alevi-Bektaşi düşünce geleneğinin de tek bir ortak zemine dayanması eşyanın tabiatına aykırıdır. Yapılan tespitler bize göre yukarıda verilen anlamları düşündürmekle birlikte farklı değerlendirmelerin de yapılabileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

Bu araştırmanın bulgularından hareketle, Alevi inancında ruhun döngüsel yaşamının hem felsefi bir öğreti hem de günlük inanç pratiklerinin ayrılmaz bir parçası olduğu sonucu çıkarılabilir. Gelecek araştırmalarda, bu kavramların çağdaş Alevi edebiyatındaki dönüşümlerinin incelenmesi ve diğer mistik geleneklerle karşılaştırmalı analizlerin yapılması, konunun daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

Aydoğan, Gülüzar. *Seyyid Nesimi ve Şah İsmail Hatâyî'nin Şiir ve Kelamlarında Tenasüh, Hulûl, Tecsim*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü, Nevşehir, 2019.

Ayverdi, İlhan. Misalli Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2010.

Bolay, Süleyman Hayri. Felsefi Doktrinler Sözlüğü. Ankara: Akçağ Yayınları, 1990.

Cevizci, Ahmet. Paradigma Felsefe Sözlüğü. İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2005.

Demirci, Kürşat. "Hulûl", DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVIII, s. 340-341, 1998.

Eliade, Mircea. Kutsal ve Kutsal Dışı. İstanbul: Alfa: Yayınları, 2017.

Eröz, Mehmet. Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik Bektaşilik. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1992.

Gölpınarlı, Abdülbaki ve Boratav Pertev Naili. Pir Sultan Abdal. İstanbul: Derin Yayınları, 2010.

Herman, Arthur L. The Problem of Evil and Indian Thought, Delhi: Motilal Banarsidass Publishing House, 1976.

İbn Haldun. Mukaddime 2. Haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2009.

İnan, Abdülkadir. Makaleler ve İncelemeler 1. Ankara: TTK Yayınları, 1998.

Kusuma, Amir Reza. "The Concept of Hulul According to Al-Hallaj and the Positioning of Sufism". Jurnal Penelitian Medan Agama Volume 12, Nomor 01, s.45-56, 2021

Kutlu, Haşim. Kızılbaş Alevilikte Yol, Erkan, Meydan. Ankara: Yurt Kitap Yayın, 2007.

Melikoff, Irene. Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2010.

Mütercim Asım Efendi. Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi, Cilt 2. Haz: Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013)

Noyan, Bedri (Dedebaba). Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik 2. Ankara: Ardıç Yayıncılık, 1999.

Ocak, Ahmet Yaşar. Alevî ve Bektâşi İnançlarının İslâm Öncesi Temellleri. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

Özdemir, Ahmet. Pir Sultan Abdal. İstanbul: Sivas Paltformu Yayınları, 2010.

Öztelli, Cahit. Pir Sultan Abdal Bütün Şiirleri. Ankara, Özgür Yayın-Dağıtım, 1985.

Parlatır, İsmail. Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Ankara: Yargı Yayınları, 2012.

Sakaoğlu, Saim. Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Katalogu, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1980.

Sarıkaya, Mehmet Saffet. "Alevî İnançlarında Hz. Muhammed. Geçmişten Günümüze Alevi Bektaşi Kültürü/228-240. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2009.

Şemseddin Sami. Kâmûs-ı Türkî. Haz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2012.

Topaloğlu, Bekir ve Çelebi, İlyas. Kelam Terimleri Sözlüğü. İstanbul: İSAM, 2015.

Uludağ, Süleyman. Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2001.

Yitik, Ali İhsan. Hint Kökenli Dinlerde Karma İnancının Tenasüh İnancıyla İlişkisi. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1996.

Extended Abstract

This study examines the original meanings and poetic expressions of the concepts of hulûl (incarnation), tenasüh (reincarnation), and tecsim (metamorphosis) in the works of the 16th-century Alevi-Bektaşi poet Pir Sultan Abdal, within the Alevi-Bektaşi tradition. The research reveals that these concepts are not only theological doctrines but also fundamental components of Alevi cosmology, understanding of existence, and conception of humanity.

The Alevi-Bektaşi thought system, shaped by the unique socio-cultural and historical conditions of Anatolia, differs significantly from the official interpretations of Islam with its understanding of the essence of existence and the nature of the soul. This tradition represents an epistemological understanding rather than an ontological reality and offers an alternative reading of Islamic thought. In the Religious poems (nefes), sayings (deyiş), and poems that constitute the literary dimension of the tradition, the understanding of existence, the cosmic position of humans, and the mystical relationship with the divine are among the main themes frequently addressed.

The concept of Incarnation (hulûl) becomes prominent in Alevi-Bektaşi poetry, particularly with the treatment of Hz. Ali as a divine being. In Pir Sultan Abdal's poems, qualities such as creativity, providing sustenance, and being present everywhere, which in traditional Islamic understanding belong only to Allah, are attributed to Ali. This situation is interpreted as the manifestation of the divine essence in the human body under the influence of the wahdat al-wujud (unity of existence) philosophy. The consideration of Allah, Muhammad, and Ali within a unity in expressions such as "Allah is one, the truth is Muhammad Ali" reflects the idea that a tripartite structure expresses a single divine reality.

The understanding of tenasüh, unlike the classical reincarnation doctrine, appears in Pir Sultan Abdal's poems as a spiritual continuity. This concept is presented as a Sufi process, especially shaped around "Hakikat-i Muhammediye" (Nur-ı Muhammedî). The poet conveys the cyclical journey of the soul through sacred figures such as Hz. Muhammad, Ali, and Hacı Bektaş, expressing the soul's evolution process and its transformation in different realms of existence within the framework of the "devriye" tradition. In verses such as "I plunged into the ocean with Yunus / I stayed inside the fish for forty days," the poet emphasizes a spiritual partnership and spiritual continuity by identifying himself with historical and religious figures.

The concept of tecsim (metamorphosis), on the other hand, is used to describe the transition of existence from one state to another, its transformation, and the manifestation of the divine in material form. In Pir Sultan Abdal's poetry, this phenomenon becomes prominent especially with the motif of the transformation of sacred figures into animal forms. Images such as "pigeon form," "crane," "lion" appear as both mystical and symbolic indicators. These transformations symbolize the manifestation of the soul in different realms of existence and the spiritual transformation process on the path to becoming insan-ı kâmil (perfect human).

According to the research findings, these concepts in the Alevi-Bektaşi tradition are based on different epistemological and ontological foundations than their counterparts in the Sunni kalam tradition. The study has identified that the tendency to evaluate concepts belonging to the Alevi-Bektaşi tradition within the framework of Sunni kalam terminology constitutes an important methodological problem in the existing literature. It has been observed that this approach causes the original content of the concepts to be overlooked and the tradition's unique mystical language to be insufficiently understood.

In conclusion, the concepts of Incarnation (hulûl), Reincarnation (tenasüh), and Metamorphosis (tecsim) form an organic unity with the basic principles of Alevi-Bektaşi thought such as devriye, wahdat al-wujud, and insan-ı kâmil. In order to correctly understand these concepts, the Alevi-Bektaşi tradition needs to be examined within the framework of its own internal dynamics and historical development process. The study presents an important methodological framework for future research by demonstrating the dynamic structure and self-renewal capacity of this tradition.